

67-72-08/1
13.02.17

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Парути Олени Володимирівни
«Правова ідентичність особи», представлені на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія
держави і права; історія правових і політичних учень**

Актуальність теми дисертації. Держава, влада і право завжди взаємозумовлені і залежать від рівня духовного, соціально-політичного, суспільного та економічного розвитку певного суспільства. Сутність права полягає в регулюванні суспільних відносин, в досягненні на нормативній основі такої стабільної організованості суспільства, при якій реалізуються демократія, економічна свобода, свобода особистості тощо. Вище призначення права - забезпечувати, гарантувати в нормативному порядку свободи людини і громадянина, стверджувати справедливість, створювати оптимальні умови для дії в соціумі позитивних економічних, соціальних і духовних чинників, виключаючи свавілля із суспільного життя. У зв'язку з цим очевидним є феномен людини у праві для реалізації об'єктивно необхідної функції держави — врегулювання відносин у суспільстві, адже без цього атрибута суспільство просто зруйнується під впливом його внутрішніх суперечностей. Тому виявлення сутності особи у правовій реальності, її правового статусу і ставлення особи до цього статусу є актуальним питанням теорії держави і теорії права.

Проблема сприйняття людиною права поверхнево досліджувалася в межах філософії права, проте актуальність теоретичного аналізу проявляється першочергово. Слід констатувати, що розуміння цього явища досі відбувається на засадах, закладених ще за радянських часів з урахуванням відповідної ідеології. Необхідність нових підходів до правової реальності та правової наукової концепції обумовлюється трансформацією і удосконаленням механізмів державного регулювання та зміною розуміння характеру відносин між людиною і державою, а з іншого боку ускладненням соціальної структури та інформаційними змінами.

Проблематика дослідження є також невід'ємною складовою практичних проблем правознавства, оскільки до останнього часу ситуація в нашій державі

породжує проблемні явища, як-от правовий нігілізм, правовий комформізм, зростання рівня злочинності, низька правова культура суспільства, і як закономірний результат — гостра суспільно-правова криза, що породила для нашої молодії держави непрогнозовані та непередбачувані наслідки.

В межах України досліджувана О. Парутою проблема не дістала належного теоретичного опрацювання, окремі питання у роботах інших авторів розглядалися фрагментарно, внаслідок чого відсутній або недостатньо розроблений системний підхід до її наукового вирішення.

Наведене свідчить про необхідність проведення спеціальних правових досліджень у сфері правової ідентичності особи.

Актуальність теми підтверджується ще й тим, що вона обумовлена сучасними потребами практики реформування теоретичного правознавства і необхідністю комплексного розроблення положень та рекомендацій щодо взаємовідносин особи та органів державної влади на підставі принципів демократизму та верховенства права.

Актуальність дисертаційної роботи підтверджується і тим, що вона виконана відповідно до пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженими Національною академією правових наук України 03.03.2016 р., а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Вищевикладене дає підстави вважати тему дисертаційного дослідження Парути О. В. актуальною і такою, що відповідає сьгоднішнім потребам правової науки.

Належна ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечуються: *по-перше*, плідним використанням низки загальновизнаних і спеціальних методів пізнання; *по-друге*, рівнем узагальнення теоретичних висновків і поглядів, викладених у вітчизняній та зарубіжній літературі, правових концепціях і відповідних програмах; *по-третє*,

ретельним вивченням джерел позитивного права; *по-четверте*, статистичними даними у сфері правового статусу особи в Україні та світі, показників правового виховання, правової обізнаності; *по-п'яте*, авторськими емпіричними даними, репрезентативність яких засвідчена зібраним особисто автором упродовж 2013–2016 років матеріалом; *по-шосте*, належною апробацією результатів дослідження і їх оприлюдненням відповідно до встановлених в Україні вимог до такого виду робіт.

Аналіз дисертації свідчить, що на всіх етапах дослідження використовувався широкий спектр таких філософських, загальнонаукових та спеціальнонаукових методів пізнання як: діалектичний; феноменологічний; герменевтичний; системний; структурний; синергетичний; історичний; абстрагування; юридико-статистичний; історико-правовий; юридико-догматичний; порівняльний; метод правового моделювання; юридико-лінгвістичний та інші.

Позитивним у роботі є й те, що в процесі дослідження дисертантом проаналізований зміст численних нормативно-правових актів, монографічних досліджень, спеціальної правової літератури, наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, у яких досліджувалися питання державно-владної сфери. Загалом 316 джерел, що є достатньо вагомих для такого виду дослідження.

Таким чином, достовірність отриманих даних і обґрунтовано сформульованих пропозицій визначається правильно обраним методологічним підходом до проведеного дослідження, всебічним використанням емпіричного матеріалу, підтверджується результатами апробації на восьми науково-практичних та наукових конференціях, семінарах, а також публікаціями у підрозділі монографії та у семи наукових фахових статтях.

Вищевказане дає підстави стверджувати, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатню міру обґрунтованості та достовірності.

Зміст автореферату дисертації є ідентичним основним положенням, сформульованим в дисертації.

Наукова новизна і практична значущість одержаних результатів обумовлена своєчасною постановкою проблеми, дослідженням нових ідей та вирішення проблем правової ідентичності особи, намаганням сприяти удосконаленню теоретичної юриспруденції та нормативного матеріалу, що регламентує зазначену сферу.

Дисертантом сформульовано концептуально нові наукові положення та висновки, що мають важливе теоретичне і практичне значення, зокрема: вперше запропоновано з метою оновлення загальнотеоретичного правознавства ввести в систему юридичних категорій правову ідентичність як персоналізовану якість особи, яка відображає стан психологічного засвоєння власного правового статусу і свідчить про усвідомлення особою своєї ролі у правовій системі; визначено правову ідентифікацію як інтелектуальний процес самооцінки і сприйняття особою її індивідуального правового статусу, що формує правову ідентичність як персоналізовану якість особи; узагальнено функції правової ідентичності особи; виокремлено види правової ідентичності особи.

Також є низка наукових положень, які в дисертації О. Парути були удосконалені, з-поміж них наступні: методологічні підходи до дослідження правової ідентичності особи та вчення про генезис наукових поглядів шляхом виокремлення основних історичних етапів її розвитку; поняття механізму формування правової ідентичності особи, завдяки диференціації послідовних етапів: ознайомлення з правовою реальністю, відбір та елементів правового статусу, діяльнісний етап; підхід до визначення елементів механізму формування правової ідентичності; розуміння структури правової ідентичності шляхом виокремлення нормативного, психологічного і поведінкового компонентів та інші.

Необхідно звернути увагу на те, що у висновках, поданих у дисертаційній роботі містяться наукові розробки, які набули подальшого розвитку: вчення про структуру соціальної ідентичності на основі дослідження взаємодії правової та інших видів соціальної ідентичності; – тези про значення кризи правової ідентичності особи у глобалізованому суспільстві; положення щодо вдосконалення правової політики держави для вирішення проблем правової ідентичності в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони, можуть бути використані: у науково-дослідній сфері — для подальшого визначення і вирішення проблем правової культури та правосвідомості; у правотворчості — для вдосконалення чинного законодавства у сфері правової обізнаності, правового виховання тощо; у сфері правозастосування – для вдосконалення діяльності посадових осіб органів державної влади на основі принципів легітимності, демократизму, транспарентності; у навчальному процесі — при викладанні дисциплін «Теорія держави і права», «Філософія права», інших предметів та під час підготовки відповідних підручників, робочих навчальних програм, навчально-методичних програм, а також під час здійснення підготовки працівників сфери державотворення.

Позитивні положення дисертації.

1. Цілком обґрунтованим методологічна позиція автора, про те що у межах задекларованої концепції неможливо сконцентруватися лише на одному науковому методі, тому плюралізм наукових підходів ліг в основу методологіювання правових явищ (с. 24). Обмежитися виключно формально-юридичними проявами правових явищ означало б для дослідника немотивовано вузько обмежити прояви предмету дослідження. Правова ідентичність є одним із найактуальніших і багатогранних категорій, яка проймає всі сфери людського життя, виявляючи себе як у психологічній, політичній, економічній, так і моральній сферах тощо.

2. Позитивним є й те, що О. Парута аналізує правову ідентичність особи не тільки як правове, але й як соціологічне, політичне, конфліктологічне явище та вказує, які явища матеріального чи духовного світу впливають на процес правової ідентифікації, поділяючи їх на індивідуальні та соціально-правові.

3. Слід погодитися із твердженням автора про те, що «немає генетично сформованих програм поведінки людини і в загальному соціальна поведінка індивіда біологічно не запрограмована. На будь-якій біологічній основі (за винятком деяких патологій) можна сформувати соціально-позитивну особистість. Усе залежить від характеру соціального оточення, змісту освіти та виховання, різноманітних засобів підтримки культурних стандартів життєдіяльності» (с. 96),

внаслідок чого автор акцентує на необхідності активізації державної правової політики для підвищення рівня правової ідентичності громадян.

4. Позитивно можна оцінити абстрактно-модельний підхід автора, в якому вона розглядає правову ідентичність через призму правової соціалізації, в якій детермінується правова ідентичність (ст. 88-91).

5. Позитивно оцінюємо те, що автор дисертації не зупинилася виключно на ознаках і понятті правової ідентичності, а присвятила достатню увагу саме механізму формування правової ідентичності (Розділ 2), визначила об'єкт, суб'єкт цього процесу та забезпечувальні додаткові чинники. Таким чином робота отримує цілісний характер та логічну структурованість.

Імпонує і той факт, що дослідження є науково виваженим, всі позиції є аргументовані. Автор висвітлює радикально-протилежні позиції, проте чітко мотивує власну думку та аргументує прийнятність чи несприйняття раніше висвітлених наукових позицій.

Зауваження і дискусійні положення. Між тим, не всі авторські тези, твердження і міркування сприймаються як логічний підсумок спостережень, що на достатньому рівні обґрунтовані з теоретичних позицій, здобутків юридичної практики і аналізу нормативного матеріалу. Деякі з них потребують додаткових роз'яснень і уточнень з огляду на сучасний стан та перспективи розвитку правової теорії. У зв'язку з цим є необхідність зупинитися на певних недоліках і прорахунках дослідження, висунути ряд зауважень критичного характеру, виділити дискусійні положення.

1. Виводячи правову ідентичність з контексту більш загального поняття – соціальної ідентичності, все ж таки слід було б провести (хоча б поверхневий) аналіз місця правової ідентичності серед інших видів соціальної ідентичності та вказати на її відмінність від таких, наприклад, як національна, етнічна, культурна, політична, професійна ідентичність тощо.

2. З метою оновлення загальнотеоретичного правознавства автором запропоновано ввести в систему юридичних категорій правову ідентичність (ст. 7

дис. і далі). Таку пропозицію вважаємо слушною, прийнятною та навіть особливо необхідною. Проте на нашу думку така наукова позиція вимагає від автора проведення розмежування між новою пропонованою категорією «правова ідентичність» і загальноприйнятою у юриспруденції категорією «правосвідомість».

3. За характером правової поведінки суб'єкта права автор оцінює стан сформованості та вид правової ідентичності особи та поділяє її на суспільно корисну (позитивну) і суспільно шкідливу (негативну) (ст. 59). Необхідно було б ширше дослідити вказані види, оскільки існування негативної правової ідентичності вважаємо дещо дискусійним трактуванням.

4. Ще одним недослідженим питанням слід відзначити відсутність аналізу розмежування понять «правова ідентичність» та «правовий менталітет», що особливо активно впроваджується у новітню теорію держави і теорію права та активізується в наукових доробках сучасної української правової школи.

5. У ході дисертаційного дослідження об'єктом правової ідентифікації особи визначено індивідуальний правовий статус, а її суб'єктом – фізичну особу (п. 2.2 дис.). Не вважаємо цілком аргументованою позицію автора в тому, що виключно фізичні особи є суб'єктом правової ідентифікації, адже не доведено чому колектив, народ, етнічна спільнота, група осіб (наприклад, державні службовці) комплексно не можуть виступати суб'єктам ототожнення себе з правом, своїм правовим статусом.

6. Недостатнім вбачається якісний аспект практичних впроваджень дисертації (ст. 9 дис.). На наш погляд дослідження, яке вказує на потребу реформування правової політики держави, потребує впровадження результатів не тільки на обласному відомчому рівні, але і у діяльність загальних, центральних органів державної влади (Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки тощо).

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Наведені зауваження не перешкоджають позитивному ставленню до виконаної Парутою О. В. дисертації, а здійснений здобувачем творчий пошук заслуговує на повагу і безумовну підтримку.

Опонована робота містить раніше не захищені наукові положення та отримані особисто автором нові науково обґрунтовані результати у сфері правової науки, які у сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему. Дисертація має відповідну наукову цінність і позитивне значення для подальшого розвитку права і законодавства. Результати дослідження можуть бути використані у законотворчій діяльності, а також у науково-дослідній роботі та навчальному процесі.

Констатуємо, що аналізована дисертація та автореферат «Правова ідентичність особи» за своїм науковим рівнем, одержаними результатами, теоретичним обґрунтуванням висновків і пропозицій повною мірою відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Парута Олена Володимирівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
завідувач кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Ю. М. Бисага

